

RODOLF LLORENS, PRODUCTOR CINEMATogràFIC A L'EXILI(*)

RESUM

Referències biogràfiques inèdites de Rodolf Llorens i Jordana i la seva companya Eugènia Fàbregas, el seu camí d'exili a partir del 1939 i l'activitat professional de Llorens en el món de la cinematografia a Veneçuela i com a productor a Mèxic.

ABSTRACT

Unprecedented biographic references from Rodolf Llorens i Jordana and his partner Eugènia Fàbregas in his way to exile as from 1939, together with Llorens' professional activity in cinematography in Venezuela and as a producer in Mexico.

Rodolf Llorens, nascut a Vilafranca el 8 d'octubre de 1910, va ser el segon fill de Pere Llorens Totosaús, nascut a l'Arboç, i de la barcelonina Joana Jordana Vilas; el primer fruit del seu matrimoni havia estat el 1906 una nena a la qual posarien de nom Pepita, després del Rodolf vindria la Teresa, el 1914; un quart fill, de nom Pere, moriria als tres anys, el 1923. Entre 1906 i 1914 la família s'havia traslladat del carrer de la Parellada –on Rodolf Llorens assegurava haver nascut⁽¹⁾– a la Rambla de Nostra Senyora, on el trobem ja esmentat no pas com a comerciant, sinó com a confiter.⁽²⁾ Possiblement aquesta indicació derivava del fet que Pere Llorens s'havia fet càrrec del Riche Bar, que exercia de confiteria i establiment de begudes i restauració. Amb l'obertura del saló-teatre de la Societat La Principal, el 1921 a la mateixa Rambla de Nostra Senyora, Pere Llorens va passar a ser el cafeter de l'entitat, en el que llavors era l'únic espai casalista al qual s'accedia per la Rambla de Nostra Senyora. El 1930 trobem Pere Llorens com a president de la “Sociedad de Hoteleros, Cafeteros y sus similares”.⁽³⁾

Aquesta dedicació professional de Pere Llorens en l'entorn casalista determinaria l'inici d'una relació del seu fill Rodolf amb el cinema que l'havia d'acompanyar durant tota la seva vida. Va ser al Casal on el fill del cafeter faria la descoberta personal del món del cinema en tenir tota mena de facilitats per poder assistir a les projeccions que es realitzaven al saló casalista.

Llicenciat en filosofia a la Universitat de Barcelona, professor a l'Institut d'Ensenyament Secundari d'Olot, membre actiu del POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista) i secretari de la Unió de Rabassaires. Llorens va ser principalment, però, un escriptor de ploma fàcil, verb incisiu i voluntat renovadora (per no dir revolucionària), faceta que es pot seguir fàcilment, a les pàgines dels setmanaris polítics vilafranquins d'esquerra i de tot plegat en va resultar afectat pels fets del 6 d'octubre de 1934, posicions polítiques que durant la guerra va mantenir a les pàgines d'*Avant*!⁽⁴⁾

Hi ha també, però, el Rodolf Llorens dels àmbits de cultura, el que s'inicia a la *Gaseta de Vilafranca*, sota el mestratge de Pere Mas i Perera, el de l'avantguardista *helix* i el de la *Revista del Casal de la Principal* el 1931, on comença a publicar els seus primers treballs sobre cinema, no pas breus ressenyes sobre projeccions, sinó unes notes per a una història del cinema a Vilafranca. A mig camí entre la literatura de ficció, la crònica de la Vilafranca del seu temps i la denúncia social hi ha el seu *La Ben Nascuda*, anunciada com a rèplica a *La Ben Plantada* d'Eugeni d'Ors, però retrat de la seva estimada Eugènia (*eu genes*, ben nascuda en grec) Fàbregas, nascuda el 1914, que al llibre apareix com a treballadora de la fàbrica de les fulles de Vilafranca, però que en realitat provenia d'una família que es va trobar en una situació econòmica tan desfavorable que quan no tenia més de 10 o 12 anys Eugènia va haver d'entrar d'aprenenta a cal Besolí, la sastreria vilafranquina on llavors treballaven moltes noies; allí gairebé es pot dir que se la van afillar i hi va aprendre l'ofici de fer "mànigues o colls de camisa", és a dir, que va esdevenir camissera, un activitat que va haver de continuar exercint alguns anys a l'exili americà per tal de completar la migrada economia familiar.

És al Casal, però, on comença una part de la història de Rodolf Llorens i Jordana fins ara gairebé desconeguda. La vam començar a recuperar al maig del 2008 gràcies als atents serveis de l'Ajuntament de Vilafranca, quan vam tenir ocasió de parlar amb el psicòleg veneçolà Manuel Llorens, fill de Joan Llorens i nét de Rodolf Llorens. Visitava Vilafranca amb la seva esposa tot aprofitant un cap de setmana i el fet que estava a Manchester realitzant un curs. Manuel és professor a la universitat, a Caraques, a més de psicòleg de la selecció nacional de futbol d'aquell país. La gentilesa de la directiva de La Principal el va obsequiar amb el *Llibre del Centenari* de l'entitat i amb el volum dedicat a la *Revista del Casal*,⁽⁵⁾ a la vegada que vam poder mostrar-los no sols el cafè, vist ara des de fora, sinó sobretot el saló de La Principal tot explicant que allò que veien, l'interior de la sala, era exactament el mateix que havia vist el seu besavi Pere quan va entrar a fer de cafeter de la societat, l'indret on el seu pare havia vist les primeres pel·lícules i on s'havia enamorat del cinema, un art que, d'alguna manera, el va captivar des del primer moment i amb el que, com veurem, va mantenir una relació molt especial. Fins i tot que era la sala on el dijous 12 de desembre de 1929 Rodolf Llorens havia organitzat amb els seus companys de la revista avantguardista *helix* la projecció d'*Un chien andalou*, l'històric curt surrealista de Luis Buñuel i Salvador Dalí.

D'aquest encontre, en va sortir una col·laboració que hem mantingut viva en correspondència, també amb el seu pare Joan, i que ens ha permès conèixer dades biogràfiques inèdites de l'escriptor vilafranquí, en especial dels anys d'exili, a la vegada que la possibilitat de recuperar fotografies familiars i veure, mercès a les facilitats tecnològiques actuals, una de les pel·lícules que va produir Rodolf Llorens i Jordana en la seva etapa mexicana.⁽⁶⁾

El 1939 Rodolf Llorens i Jordana passa a França i va a parar al camp de concentració d'Arles, d'on escapa i troba asil a Tolosa de Llenguadoc,⁽⁷⁾ fins que finalment aconsegueix reunir-se amb la seva esposa Eugènia Fàbregas Suriol i l'únic fill que tenien llavors, en Pere. A la vista de la situació internacional van començar a buscar el medi per poder arribar a Hispanoamèrica, en concret a Veneçuela, on tenien bons amics que estaven disposats a ajudar-los. El 1941, després d'haver anat a Bordeus i trobar-la ocupada pels alemanys i en uns moments especialment difícils d'haver rebut el suport de Joan Escllassans i Milà, el qual havia estat alcalde de Vilafranca,⁽⁸⁾ llavors també a l'exili. Acompanyen a Rodolf Llorens la seva esposa Eugènia, el seu fill Pere i, no

El cafeter Pere Llorens devia haver treballat primer a Riche Bar, a la Rambla de Nostra Senyora (actualment número 49), una mica més avall però a la mateixa mà del cafè del Casal del qual es faria càrrec uns anys després, la imatge ha d'ésser d'abans dels anys vint, amb ell els seus tres fills: Pepita, Rodolf i Teresa.

sabem si durant tot el trajecte, el també vilafranquí Jaume Fàbregas, amb qui, tot i el cognom, no estaven emparentats.

Després de llargs i feixucs tràmits burocràtics, al vespre del 15 de gener d'aquell 1941 són al vaixell francès "Alsina", d'unes 12.000 tones, que surt del port marsellès. Entre el passatge nombrosos exiliats republicans de tota mena i condició que amb les seves famílies –en total 198 persones– esperaven poder arribar a terres americanes; un d'aquests era Niceto Alcalá-Zamora, expresident de la II República, el qual, després, escriuria la crònica d'aquest atzarós viatge;⁽⁹⁾ també hi havia nombrosos jueus d'arreu d'Europa i d'Amèrica, en total unes 750 persones més la tripulació. Després de fer una parada a Oran el dia 18, del 20 al 23 de gener van estar aturats a Casablanca i el dia 27 van arribar al port de Dakar, al Senegal, d'on havien de sortir dos dies després amb destinació a terres llatinoamericanes. El vaixell amb el passatge, però, va estar aturat a Dakar fins al dia 3 de juny tota vegada que havia sortit de Marsella sense la conformitat anglesa i aquesta manca de reconeixement feia molt perillosa la travessia de l'Atlàntic. Tot i estudiar diverses possibilitats per solucionar aquesta situació, el problema amb els passaports va fer que haguessin de continuar al vaixell fins que el 10 de juny van ser retornats a Casablanca, on el dia 15 van haver d'abandonar el vaixell i se'ls va retornar dues terceres parts del passatge; això explicaria que

4

ESPOSA
FEMME

Firma del portador y la de su esposa
Signature du titulaire et de sa femme

Firma del Expéditeur:
Signature de l'agent

5

Países en los cuales este pasaporte es válido
Pays pour lesquels ce passeport est valable

solamente válido para
Venezuela

La validez de este pasaporte termina:
Ce passeport expire le:

14 de Junio 1942
a menos que sea renovado.
à moins de renouvellement.

expedido en } *Marsella*
délivré a }

fecha } *14 de Junio 1941*
date }

RENOVACIONES
RENOUVELLEMENTS

1º _____

2º _____

3º _____

4º _____

Pàgina del passaport de la República de Venezuela que va permetre a Rodolf Llorens i la seva família arribar a aquell país americà.

Al vaixell que els va portar a Amèrica, a dalt, a l'esquerra, hi veiem el vilafranquí Jaume Fàbregas (el qual, tot i el cognom, no era parent de la companya de Rodolf Llorens), al seu costat amb les característiques ulleres rodones, Rodolf Llorens i, al seu davant, Eugènia i el fill Pere.

el passaport que hem vist i reproduïm porti aquesta data, amb una diligència que fa referència al gener d'aquest mateix any. Tot i que inicialment van ser hostatjats als camps de concentració de Sidi-el-Ayachi i de Kashba Tadla, ben aviat els va ser tolerada la llibertat d'estar a Casablanca, on van cercar alguna sortida al tema.

En conjunt, una situació personal ben difícil condicionada no sols pel seu caire d'exiliats, sinó també pels complexos esdeveniments internacionals del moment. Després d'un conjunt de tràmits amb detalls absurds –es tractava d'oferir un passatge a aquells exiliats que estiguessin més en perill si tornaven a Europa i eren detinguts, de forma que molts exageraven i s'atribuïen malifetes–, el 30 d'octubre una bona part, Llorens i la seva família entre ells, van poder embarcar al vaixell “Quanza” amb destinació al golf de Mèxic, tot i que altres passatgers que havien sortit de Marsella amb l’“Alsina” van ser retornats a la ciutat francesa.

El mateix Llorens ens explicava alguns detalls d'aquesta peripècia l'any 1984 quan per segona i darrera vegada va tornar de l'exili:

Abans d'arribar a Caraques vaig estar un any en una vaixell francès. Era durant la Segona Guerra Mundial; ens hi van posar a uns quants, jueus alguns, altres exiliats polítics. Hi

havia un vaixell del mateix tonatge a l'Argentina, francesos i alemanys estaven combinats per tal que aquest passés al lloc dels alemanys i el nostre a l'altra banda. Però el que passava és que tot d'una anàvem cap allà... i donaven ordre de tornar enrere. En aquesta situació vam estar molt de temps a Dakar, a l'Àfrica occidental, intentàvem sortir però, de fet, jo hi vaig estar un any, en aquest vaixell...⁽¹⁰⁾

A nivell familiar, Llorens feia broma assegurant que havia tardat més que Cristòfol Colom d'arribar a Amèrica. Però finalment, després de més d'11 mesos, els Llorens arriben a terres americanes, en concret a Veracruz, el 18 de novembre de 1941, on tenen contacte i poden veure el doctor Salvador Armendares,⁽¹¹⁾ company de Rodolf Llorens en tantes bregues polítiques a la Vilafranca republicana. D'allí a Cuba i finalment al port veneçolà de La Guaira, on arriben el 10 de desembre d'aquell fatídic 1941.⁽¹²⁾

D'acord amb la documentació que tenim, la família Llorens-Fàbregas va viatjar amb un passaport de la República de Veneçuela aconseguit gràcies a la col·laboració del govern d'aquell país, que llavors presidia el general Isaías Medina Angarita; aquest havia ordenat que expedissin passaports a tots aquells refugiats que volguessin viatjar al seu país. El cas del general Medina és curiós perquè va assumir la presidència no pas com a militar i va treballar per desenvolupar el país i enfortir les institucions, però, com tantes vegades, el tema va acabar en cop d'estat i després de Rómulo Gallegos al capdavant del país, el 24 de novembre de 1948 els militars van iniciar un llarg període dictatorial amb Marcos Pérez Jiménez al capdavant, justament aquest cop va ser el que va afectar a una altra família vilafranquina, la d'Eusebi Pérez Martín, el qual, després de la Segona Guerra Mundial, anava a buscar una nova vida a Veneçuela.⁽¹³⁾

Tot i que Rodolf Llorens havia arribat a terres americanes pensant poder dedicar-se a la filosofia i al seu ensenyament –sobre el qual va preparar el llibre *Servidumbre y grandeza de la filosofía*, que volia constituir una proposta de programa d'estudis d'aquesta temàtica–, la realitat hi va poder més que la voluntat i Llorens va passar l'any 1945 a encarregar-se de l'administració d'un consorci d'empreses: la distribuïdora “Tropical Films” i el grup “Cines Venezuela”, que llavors gestionava aproximadament la meitat de les sales de projecció de tot el país hispanoamericà. Va iniciar la labor amb el control d'algunes sales com el Cine Capitol, on recordava que hi anava el general Medina, que li havia permès el passaport per entrar al país i que comprava la seva entrada com qualsevol persona.

Suposem que, evocant la seva llavors llunyana pantalla del Casal, Llorens acabaria esdevenint el que allí en deien “gerente de programación”, i en realitat el que feia era portar les empreses en el dia a dia. Els fills recorden aquell pare, excel·lent administrador, però que mantenia l'inconformisme dels seus anys revolucionaris i en època de vacances feia entrar els fills d'amagat a veure pel·lícules que havien estat censurades pel govern o per l'església.

El 1957 aquestes empreses proposen a Llorens que es traslladi a Mèxic i organitzi allí l'empresa “Filmadora Independiente” dedicada a la producció de pel·lícules per als cinemes de barri, produccions barates per al gran públic que popularment eren conegudes com a “rancheritas”. En aquella època hi havia a Veneçuela, i possiblement a altres països hispanoamericans, dos nivells de sales de cinema, el de pel·lícules d'estrena, habitualment procedents dels Estats Units i que allí no es doblaven, sinó que només es subtitulaven, i el de les sales populars adreçades al gran

públic, cinemes de barri amb gran afluència d'un espectadors que no tenia cap interès pel cinema subtitulat, de manera que preferia el cinema mexicà, el de les "rancheritas".

A més, Mèxic s'havia convertit en la capital de la producció cinematogràfica en llengua castellana, en bona part gràcies a l'empenta d'un ampli grup d'exiliats republicans que hi residien. Els costos de producció eren allí molt més baixos que als altres països del continent i es comptava amb una estructura ben establerta amb estudis de filmació com els Churubusco-Azteca o els San Àngel. Rodolf Llorens comentava que la despesa de producció d'una "rancherita" es podia amortitzar només amb el taquillaatge que es feia a Veneçuela, de manera que la venda dels drets d'exhibició als altres països hispanoamericans aportava a l'empresa el benefici.

Quan Llorens arriba a Mèxic es troba amb una capital que ell diu que li recorda Barcelona, però també retroba vells amics, entre aquests Luis Buñuel, a qui coneixia del 1929, de la projecció d'*Un chien andalou* que ja hem esmentat.

Llorens residirà amb la seva família a Mèxic fins al 1962, en aquesta etapa produirà de forma reconeguda vuit títols –*Maratón de baile* (1958), *México nunca duerme* (1959), *Ángel del*

Als anys setanta al Centre Català de Caraques, Rodolf Llorens amb la tenora d'una cobla.

infierno (1959), *El Puma* (1959), *La ley del más rápido* (1959), *A tiro limpio* (1960), *Dos gallos en palenque* (1960) i *Me importa poco* (1960)– però possiblement n'hi van haver més en els quals no consta el seu nom,⁽¹⁴⁾ potser perquè el govern mexicà va exigir que hi hagués treballant en les produccions gent del país, ja que era un negoci que pràcticament havien acaparat els exiliats espanyols. De tot plegat, en poden ser referències prou evidents l'escenògraf de Mataró Manuel Fontanals, que va treballar en uns 250 títols, o l'actriu manresana Emilia Guiu, que va intervenir en 55 pel·lícules abans de casar-se amb un magnat del petroli de Texas.⁽¹⁵⁾

El visionat d'una pel·lícula com *A tiro limpio* ens pot permetre imaginar que estem en un cinema de barri a Caraques, als anys cinquanta. Va ser la tercera i va ser la darrera de la sèrie del Puma, tal com se'n fa una referència a l'inici de la pel·lícula, així primer va venir *El Puma* (1959), després *La ley del más rápido* (1959) i, finalment, *A tiro limpio* (1960).

A Mèxic no sols hi havia Buñuel, el qual havia produït la seva polèmica *Los olvidados*⁽¹⁶⁾ però també diverses pel·lícules destinades al gran públic, també coincideix amb Juan Rulfo, Carlos Fuentes, Monsiváis, Poniatowska, Rojo, Vicens, Luis Alcoriza, i el 1961, poc abans que Llorens torni a Veneçuela, hi va a treballar Gabriel García Márquez, el qual, després d'*El coronel no tiene quien le escriba*, que havia redactat a París, on era com a corresponsal de premsa, va arribar a Mèxic acollit pel seu amic Álvaro Mutis i es va dedicar a la labor d'adaptació i de guionista, així *El gallo de oro*, de Juan Rulfo, o *En este pueblo no hay ladrones*.⁽¹⁷⁾

Els esdeveniments polítics dels anys seixanta a Veneçuela allunyen el públic de les sales de projecció, es tanquen els cinemes i el negoci se'n va enlaire; tanca la "Filmadora Independiente" de Mèxic i la família Llorens-Fàbregas ha de tornar a Veneçuela, on es troba que la distribuïdora "Tropical Films" i la cadena de sales "Cines Venezuela" s'han venut i els nous propietaris l'acomienzen sense reconèixer-li les prestacions socials que li corresponien. Són moments familiars difícils però l'escriptor vilafranquí retorna al cinema perquè troba una persona interessada a tornar a obrir sales i Llorens s'hi associa, aquesta vegada com a empresari que hi aporta el seu treball. Anys després passa a ser el representant d'una empresa distribuïdora de pel·lícules mexicanes, activitat en la qual resisteix fins a la seva jubilació.

Vet aquí el periple humà d'un matrimoni d'exiliats republicans que, com tants altres en aquells anys, van haver de refer la seva vida lluny de la seva terra, però també el periple d'un home que va contribuir, en la mesura de les seves possibilitats, no sols al pensament, la política i la catalanitat, sinó també a aquest àmbit de la cultura popular del segle XX que ha estat la cinematografia.

(*) Ampliació del parlament de presentació a la sala 2 del Casal el dia 1 d'octubre del 2008, organitzada per la Societat La Principal i l'Institut d'Estudis Penedesencs, de la pel·lícula *A tiro limpio*, dirigida per René Cardona, protagonitzada per René Cardona júnior i produïda per Rodolf Llorens i Jordana, com a homenatge a aquest darrer, el qual va començar de ben jove i al mateix Casal una relació amb el cinema que havia d'ocupar bona part de la seva vida professional.

NOTES

- (1) Pere GRASES. "Rodolf Llorens i Jordana (1910-1985)" a *Hores de joventut i de maduresa*. Barcelona 1987. Pg. 385 i següents.
- (2) Així consta als llibres de l'arxiu parroquial: *Baptismes de la parroquia de la Santíssima Trinitat* vol. 1897-1909, foli 180r. i vol. 1909-1922. Pg. 31v. *Llibre de Baptismes de Santa Maria* vol. anys 1907-1919. foli 146r i v. *Llibre d'Òbits*. Parròquia de Santa Maria. Vol. 1909-1931. Pg. 142v.
- (3) Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès. Fons de l'Ajuntament de Vilafranca 1930.
- (4) Podeu veure, entre altres, Joan CUSCÓ i CLARASÓ, *Rodolf Llorens i Jordana. Més enllà del noucentisme*. Montserrat 2002.
- (5) Joan SOLÉ BORDES. *Societat La Principal. Llibre del Centenari 1904-2004*. Vilafranca 2004. Ramon ARNABAT MATA i Joan SOLÉ BORDES. *Societat i cultura a la Vilafranca de la II República. La generació de la Revista del Casal de La Principal*. Vilafranca 2006.
- (6) Les fotografies, algunes de les quals reproduïm, i la còpia de la pel·lícula *A tiro limpio* han estat dipositades a l'Arxiu de la Imatge i el So de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès.
- (7) GRASES (1987). Pg. 391.
- (8) GRASES (1987). Pg. 391.
- (9) La relació que fem del viatge la recollim d'aquesta crònica. Niceto ALCALÁ-ZAMORA, *441 días... Un viaje azaroso desde Francia a la Argentina*. Ed. Fundación Niceto Alcalá-Zamora. Priego de Córdoba. 2006.
- (10) "Una conversa amb Rodolf Llorens", a *Olerdulae*, revista del Museu de Vilafranca, núm. 28, juny 1985.
- (11) Sobre Salvador Armendares a l'exili podeu veure Julià GUILLAMON, *El dia revolt. Literatura catalana a l'exili*. Barcelona 2008. Pg. 452 i següents. També Jaume TORRENTS i ORIOL, *Salvador Armendares i Torrent. Metge i polític*. Barcelona 2006.
- (12) Al passaport hi ha una gestió del Consulat de Cuba a Veracruz del 24 de novembre del 1941 i una visa d'entrada a la Guaira de 10 de desembre de 1941.
- (13) Ramon ARNABAT i Rosa TORAN. *Eusebi Pérez Martín. Recordar per viure, viure per recordar*. Ed. Ajuntament de Vilafranca. 2008. Pg. 124.
- (14) Pere Grases creia que havien estat una vintena de pel·lícules entre 1957 i 1962. GRASES (1987). Pg. 392.
- (15) José M. MURIÀ. "L'empenta cultural dels exiliats catalans a Mèxic" a *Revista de Catalunya* núm. 241. Juliol-agost 2008. Pg. 37.
- (16) Podeu veure Carmen PEÑA ARDID i Víctor M. LAHUERTA GUILLÉN (Ed.), *Buñuel 1050. Los olvidados*. Diputació de Teruel 2007. Pg. 15 i següents.
- (17) Podeu veure Àngel ESTEBAN i Ana GALLEGU, *De Gabo a Mario*. Madrid 2008. Pg. 40 a 42 i 237.